

Márton László

MÁNDYRÓL ÍRNI –

mindeddig miért nem sikerült nekem? Ez itt a kérdés. Meg az, hogy ez a kérdés miért merül fel. Egy időben, körülbelül hat évvel ezelőtt, arra készültem, hogy írni fogok Mándyról. Nem szépprózai munkát, nem is drámát (amiknek írása állítólag a mesteriségem volna), hanem egy nagyobb lélegzetű tanulmányt, amelyben, reményeim szerint, oly módon számolhattam volna be Mándy írásművészetének általam felfedezendő jellegzetességeiről és belső összefüggéseiről, hogy közben önmagamnak, sőt főleg önmagamnak válhattam volna kalauzává, míg végigjárom Mándy elbeszélői eszköztárát és írói tájait. Hat évvel ezelőtt, 1989 őszén ilyen szándékkal kezdtem végigolvasni Mándy életművét, már amennyire végig lehet olvasni egy lezáratlan életművet. Ez a művelet 1990 ősziéig tartott: egy év alatt elolvastam ha nem is egészét, de nagy részét annak, amit Mándy ötven év alatt megírt, illetve nyomtatásban hozzáférhetővé tett. S miközben a fent említett reményhez egy másik remény is kapcsolódott, mégpedig az, hogy tartós érvénnyel meg tudom fogalmazni Mándyhoz fűződő írói viszonyomat (hiszen ezt olyan írókkal kapcsolatban is különösebb nehézség nélkül meg tudtam tenni, akiknek világlátásához nem köt annyi szál, mint – meg nem fogalmazott sejtéseim szerint – Mándyéhoz), eközben azon vettem észre magamat, hogy olvasmányaim, összességükben véve, nemhogy nem vittek közelebb a tanulmány megírásához, hanem egy kicsit mintha el is távolítottak volna tőle. Mindazokat a hiedelmeket, amelyek korábbi, hézagos és rendszertelen ismereteim alapján éltek bennem Mándyról, s amelyek alapján úgy sejtettem, hogy már majdnem pontosan tudom, mit akarok mondani, újszerűt és lényegeset, Mándyról, és e tudás nyilvánosságra szánt megfogalmazása közben, észrevétlenül és büntetlenül, önmagamról is beszélhetek egy kicsit, illetve: különféle újszerű és lényeges oldalaimról mutathatom meg magamat, miközben úgy teszek, mintha Mándyról beszélnék; mindezeket a hiedelmeket nem is annyira tévesnek, inkább fölöslegesnek és lényegtelennek mutatta az a húsz-harminc kötet, amelyeket sorra egymás után elolvastam; Mándy költészetéről szóló sejtésem hiábavalónak bizonyult. Miután pedig rájöttem, fokozatosan és fájdalommentesen, e sejtés tartalmára, látnom kellett azt is – ha nem is élesen, de azért eléggé világosan –, hogy ezek után a Mándyhoz fűződő írói viszony állítólag tartós érvényre törekvő megfogalmazásába óhatatlanul belopakodna egy kis őszintétlenség. Mándyhoz fűződő viszonyomnak, úgy látszik, egyik fontos jellegzetessége, hogy mibenléte az én nézőpontomból nem fogalmazható meg tartós érvénnyel; mások nézőpontjából pedig valószínű, hogy az egész problémának nincs különösebb jelentősége. Mindebből azonban nem következik, hogy a Mándy írásművészetére irányuló, hézagos és rendszertelen olvasmányokon alapuló hiedelmeket valamiféle rendszeres és biztos tudás váltotta volna föl; ezt már az a körülmény is lehetetlenné tette, hogy Mándy műveit az említett időszakban meghatározott céllal olvastam: meg akartam tudni belőlük valamit, illetve fogódzókat kerestem bennük saját, kialakulófélben levő ötleteimhez. Mándy művei, ennek megfelelően, megbosszulták céltudatos olvasásukat: a művek közötti határvonalak elmosódtak, motívumok és szereplők összekeveredtek, s minél több részlettel ismerkedtem

meg, ezek annál derengőbb és bizonytalanabb láthatárú egészzé olvadtak össze. Elmondhatnék sok – bizonyára helytálló vagy legalábbis érvekkel alátámasztható – megfigyelést, ezek azonban, legalábbis engem, nem vezetnének sehová; eljuthatnék belőlük különféle – talán meggyőzően is ható – általánosításokhoz; csak éppen saját Mándy-érzésemig és Mándy-tapasztalatomig nem juthatnék el. Ha viszont érzésemre és tapasztalataimra hivatkoznék, akkor nem egy író fogalmazná meg a maga írói álláspontját, hanem egy magánember szórakoztatná szubjektív memóriagyakorlataival az olvasókat – ehhez viszont nem ismertem Mándyt eléggé közről és eléggé bensőségesen. Ahogy Mándy mint hús-vér ember – elharapott, gonoszúság közbevetésével, kétértelműen jóváhagyó, lebegtetett válaszaival – mindig kilépett saját írói szerepe mögül, amelyben ugyanakkor a véletlektől hajlamos volt kiszolgáltatni magát, valahogy írásmódjáról is így kellene beszélnie – nem is tudom, kinek. Elnézem öt-hat évvel ezelőtt készült feljegyzéseimet, mély értelműnek szánt szövegelemzéseimet; legfőbb érdemük, hogy megmaradtak firkaállapotban.

Mándytól tanultam meg, hogy milyen szépek ősszel a platánfák a Nagymező utcában, egy túlbujánzott és lezüllett nagyváros közepén; egyszer pedig megpillantottam a Toldi mozi közepén, és akkor hosszú ideig, legalább tíz percig beszélgettem vele fontos dolgokról. De ez így leírva megint csak nem igaz; van benne valami érzélgős és természetellenes. A Mándy költészetében megörökített tájakon a szereplők és a kellékek maguktól értetődően, egyszerűen csak léteznek, az őszi platánoktól a presszóskisasszonyokon át a mosdók-vécékig. A létezésnek ez a magától értetődősége olyan erősen hatott rám, hogy lemondani éppúgy nem tudtam a tanulmány megírásáról, ahogyan rászanni sem tudtam magamat. Nagyjából úgy, ahogyan arról is évekig szó volt, hogy egyszer majd találkozni fogok Mándyval. (Véletlen összefutások, mint a fent írt eset a Toldi moziban, ebből a szempontból nem számítottak.) Valahányszor láttam Mándyt, mindannyiszor megigérttem neki, hogy rövidesen fel fogom hívni, ő mindannyiszor biztosított felőle, hogy hívásomat nem tekinti tolakodásnak; s mindketten tudtuk, hogy ez a párbeszéd a következő alkalommal szóról szóra meg fog ismétlődni. Egyszer, egyetlenegyszer – már nem tudom, milyen meg gondolásból –, miután megigérttem, hogy fel fogom hívni, tényleg felhívtam, s megbeszéltünk egy közeli időpontot, amikor okvetlenül találkozni fogunk. Ezt a közeli időpontot azonban mindketten másképp értelmeztük; így történhetett, hogy éppen akkor készültem belépni a Művész cukrászda üvegajtáján, amikor azon Mándy Iván kilépett. Ez alkalommal legalább százötven, de inkább kétszáz lépésnyit mentem mellette a járdán, amíg elkísértem a trolibuszmegállóig. Lényében volt valami az álruhás királyok méltóságából; e rövid útszakaszon csupa olyan ember szólította meg (szám szerint négy), aki úgy tett, mintha nem ismerte volna fel. Ekkor is fontos dolgokról beszélgettünk, de ez így leírva henegeésnek hat.

Gyanítom, hogy a Mándyról szóló tanulmány megírására is ilyesféle aggodalmak miatt voltam képtelen rászanni magamat, nem pedig elbizonytalanodásból vagy kunktátorságból. Nem szerettem volna érezni az elemzett szövegek, a szétszedett-összerekott életmű kétértelmű és kaján helyeslését. Éppúgy nem dicsekvésképpen mondom, ahogy mentegetőzéseképpen sem: talán egyetlen kimondatlanságomért sem dolgoztam annyit, mint a Mándyról szólóért.